

VEIEN FRAM MOT 2037

Langtidsplan 2019 - 2037

PILEGRIMSLEDEN - EN REISE SOM BERØRER

PILEGRIMSLEDEN
ST. OLAVSVEGENE TIL TRONDHEIM

FOTO:
Eskil Roll og NPS

LAYOUT:
Tone Harbakk

www.pilegrimsleden.no

INNHold

*	3	FORORD
*	4	1. INNLEDNING
*	4	2. SAMMENDRAG
*	5	3. BAKGRUNN
*	6	4. ET TILBAKEBLIKK
*	9	5. PILEGRIMSSATSINGENS PLATTFORM - STRATEGI FOR PILEGRIMSSATSING 2012
*	10	6. STATUS I ARBEIDET
*	18	7. VEIEN FRAM MOT 2037
*	31	8. RESSURSBEHOV OG INNRETNING AV STATLIG FINANSIERING
*	34	9. KONKLUSJON

FORORD

1. INNLEDNING

Å VANDRE PÅ HISTORISKE LEDER TIL GAMLE HELLIGMÅL ER SELVE PILEGRIMSVANDRINGENS SÆRKJENNE, BÅDE HISTORISK OG AKTUELT.

Til forskjell fra tidligere tider lever vi i dag i et kulturelt og religiøst mangfoldig samfunn, dagens pilegrim definerer i større grad selv både årsak og motiv for sin vandring. Dagens pilegrimsfenomen er preget av mangfold, pilegrimen er åpen og søkende og pilegrimsleden er for mange et sted å søke mening i eget liv. Opplevelser av natur, møter og fellesskap, kultur og historie, er viktige. Sentralt for mange er ønsket om langsomhet, frihet, enkelhet, bekymringsløshet, stillhet, åndelighet og det å dele. Dagens pilegrim har selv eierskap til sin vandring, ingen kan gjøre krav på å «eie» dagens pilegrimsfenomen.

2. SAMMENDRAG

Helt siden Hans Kongelige Høyhet Kronprins Haakon Magnus sto for den offisielle åpningen av Pilegrimsleden i Trondheim den 28. juli 1997 har det vært arbeidet for å legge til rette for pilegrimsvandring langs gamle veifar mot Nidarosdomen i Trondheim.

Revitaliseringen av pilegrimsarbeidet skjøt fart da Kulturdepartementet i 2010 etablerte regionale pilegrimssteder langs Gudbrandsdalsleden fra Oslo til Trondheim som satsingsområde. Samme år fikk Pilegrimsleden status som Europeisk Kulturvei, og året etter ble pilegrimsledet tildelt Den Norske Friluftslivsprisen.

Med statlig strategi for pilegrimsledet og etablering av Nasjonalt pilegrimssted i 2013 ble satsingen ytterligere styrket. Pilegrimsledet som fenomen er en voksende trend internasjonalt, noe som også treffer fler og fler nordmenn. De siste årene har antallet vandrere på kortere og lengre turer langs pilegrimsleden økt for hvert år, parallelt med at det har blitt etablert stadig flere pilegrimsleder. Pilegrimsvandring omfattes av langvandrere, organiserte grupper og de som går korte dagsvandring i sine nærmiljø.

Norsk natur og kultur, stillhet, lokal mat, kirkerom, gjestfrihet og nærhet er kvaliteter ved Pilegrimsleden – St. Olavsveiene til Trondheim som gir muligheter til å øke antall vandrere og styrke verdiskapingen og den positive utvikling langs pilegrimsledene.

For å lykkes med dette er det avgjørende å bygge videre på de gode erfaringene lokal og regional forankring og eierskap har gitt, og ruste opp flere av de godkjente ledene etter modell fra Gudbrandsdalsleden. En av forutsetningene for dette er at de statlige tilskuddene økes i takt med veksten.

3. BAKGRUNN

I Norge har vi lange og sterke pilegrimstradisjoner. En av de eldste skriftlige kildene som beskriver disse tradisjonene er beretningen fra Adam av Bremen, som rundt år 1075 reiste sjøveien fra Bremen til Nidaros på visitas som utsending fra erkebiskopen i Hamburg. Adam av Bremen beskrev Trondheim som nordmennesenes viktigste by, med tilstrømmingen av mennesker som søkte helbredelse ved graven til helgenen Olav.

Nidarosdomen og Olavs grav var landets største pilegrimsmål i middelalderen, men også stavkirken i Røldal, kapellet på Filefjell, klosteret på Sunniva-øya Selje var viktige steder som ble besøkt av mange pilegrimer.

Innføringen av reformasjonen i 1537 satte en stopper for helgendyrkelse og pilegrimsvandringer, og det ble slutt på de kirkelige Olavs- og olsoktradisjonene i Norge. Først i 1897 ble det igjen feiret olsok i Trondheim. På 1950-tallet fikk vi «Spelet om Heilag Olav» på Stiklestad, og Olavsfestdager som olsok-markering både i Trondheim og andre steder. Mot slutten av 1950-tallet begynte det å komme enkelte grupper med pilegrimer til Nidarosdomen, og pilegrimer på vei mot Trondheim og Nidarosdomen har besøkt Eysteinkyrkja på Dovrefjell hver sommer siden den ble vigslet i 1969.

KONGSVOLL FJELLSTUE

4. ET TILBAKEBLIKK

1993-2012

På begynnelsen av 1990-tallet var det dialog mellom fylkesmannen i Oppland og Hamar biskop rundt muligheter for å etablere en sammenhengende vandringsvei for pilegrimer. Ideen ble lansert for miljøvernministeren, som tok initiativet til «Prosjekt Pilegrimsleden» i forbindelse med «Friluftslivets år» i 1993. I prosjektperioden 1993-97 var målet å ta i bruk historiske veier og stimulere til friluftslivsaktivitet der natur- og kulturopplevelser forenes. Videre ønsket en å formidle pilegrimsferdenes historiske og åndelige tradisjon til nye generasjoner med vandrere.

Prosjektet ble ledet av Direktoratet for Naturforvaltning (DN) og Riksantikvaren (RA), som opprettet koordinerende regionale ledd i fylkeskommunene. De fylkeskommunale ressursene hadde oppfølgingsansvar overfor kommunene hvor det operative arbeidet med rydding og merking av pilegrimsleden foregikk. I prosjektet ble det bestemt at det skulle etableres pilegrimsleder fra Oslo til Trondheim gjennom Gudbrandsdalen, og fra Skalistufjellet på riksgrensen mot Sverige til Stiklestad, og videre til Trondheim.

I arbeidet med å utforme felles logo for pilegrimsleden ble det utlyst en designkonkurranse hvor forslaget fra Johanna Figur Waddington, en logo som består av Olavskorset og valknuten, ble kåret til vinner. Denne logoen ble brukt til å merke de reetablerte pilegrimsledene, og det ble holdt høytidelige avdukinger av både milesteiner og enkelte malmfurustolper rundt om i de forskjellige kommunene.

Hans Kongelige Høyhet Kronprins Haakon Magnus sto for den offisielle åpningen av pilegrimsleden i Trondheim den 28. juli 1997, og «Prosjekt Pilegrimsleden» ble avsluttet. Etter åpningen

i 1997 kom Den norske kirke mer på banen med hensyn til pilegrimsarbeidet. I Hamar og Nidaros bispedømmer ble det opprettet stillinger som pilegrimsprester. Nidaros bispedømme oppnevnte i tillegg et pilegrimsutvalg som skulle følge opp arbeidet. Målsettingene var klare; å bidra til at veiene var fremkommelige, organisere vandringer, tilrettelegge mottaket i Trondheim og sørge for god og tilgjengelig informasjon.

Ideen om å tilrettelegge for pilegrimsvandringer på historiske veifar hadde skapt begeistring og entusiasme, hvor et av suksesskriteriene handlet om god regional og lokal organisering og forankring av arbeidet. Det ble åpnet flere nye pilegrimsleder de påfølgende årene, men fraværet av det koordinerende nasjonale nivået etter prosjektperioden gav etter hvert varierende oppfølging og manglende ressurser til blant annet vedlikehold av leden.

I 2004 ble det i Oppland gjennomført en større spørreundersøkelse knyttet til pilegrim, hvor målet var å hente informasjon som kunne bidra til å sette pilegrimsledene på kartet igjen, og i 2005 arrangerte RA og DN en konferanse om pilegrimsleden i Trondheim.

Parallelt med den økende interessen for pilegrimsvandringer i Norge vokste også den internasjonale bevisstheten og aktualiteten rundt pilegrimsfenomenet. Pilegrimsveien til Santiago de Compostela i Nord-Spania opplevde en kraftig økning i antall pilegrimsvandrere, og det er grunn til å tro at denne trenden bidro til å styrke pilegrimsinteresse i Norge ytterligere. Den spanske satsingen var også en motivator og gav gode eksempler for beslutningstakere i Norge gjennom utviklingen av vår pilegrimssatsing.

Pilegrimsleden ble i 2007 et eget pilotprosjekt i Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet til RA. Prosjektet hadde 5 overordnede målsettinger:

- 1. Økt bruk av leden.**
- 2. Økt kvalitet på skjøtsel, merking, kulturminner og overnattingstilbud.**
- 3. Økt næringsutvikling.**
- 4. Økt kunnskap om pilegrimsledene nasjonalt og internasjonalt.**
- 5. Videreformidling av kompetanse og erfaring fra prosjektet til driften av leden.**

Sluttrapporten fra prosjektet gav følgende anbefalinger:

- **Kommuner og fylkeskommuner bør utarbeide egne handlingsplaner for pilegrimsleden for sine områder – dette for å sikre kontinuitet og kvalitet i arbeidet.**
- **Kirken bør tydeliggjøre seg som aktør på pilegrimsleden.**
- **Frivilligheten bør samle seg organisatorisk under en nasjonal paraply.**
- **Potensialet som ligger i at Pilegrimsleden i 2010 fikk status som Europeisk kulturvei må utnyttes.**

Stiftelsen Nidaros Pilegrimsgård (NPG) ble åpnet i 2008, hvor hovedoppgavene var å formidle informasjon, veilede og tilrettelegge for pilegrims-

vandringer, bidra til utvikling av pilegrimsleden i regionen, og funksjon som mottak for pilegrimer som kommer fram til målet i Trondheim. Det var NPG som ledet arbeidet med å tilrettelegge for at Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim fikk status som Europeisk Kulturveg i 2010, under navnet St. Olav Ways.

I 2008 tok kulturministeren initiativ til en utredning om pilegrimsarbeidet i Norge. Målet med utredningen var å skape en god modell for forvaltning, utvikling og fornying av pilegrims-tradisjonene. Utredningen «På livets vei» kom i 2009. Her ble det skissert en samarbeidsmodell med lokal forankring og utvikling der kirke, kommune, reiseliv, kultur og frivillige er med. Videre ble det anbefalt å opprette regionale pilegrims-sentre langs leden. Utredningen pekte også på behovet for å etablere internasjonale nettverk.

I forbindelse med lanseringen av utredningen holdt kulturministeren en tale hvor han trakk fram behovet for en samordnet felles statlig strategi. Ministeren orienterte om at Kultur- og kirke departementet hadde fått i oppdrag å utforme en slik strategi med et overordnet mål om å bidra til fornyelse og utvikling av pilegrims-tradisjonen i Norge.

Kulturministeren besluttet at pilegrimsleden fra Oslo til Trondheim over Dovre skulle være satsingsområde, og i 2010 ble det opprettet fem regionale pilegrims-senter langs Gudbrandsdals-leden. Disse ble lagt til Oslo, Gran, Hamar, Hundorp og Dovrefjell. Sentrene ble organisert forskjellig, og fikk sine tildelingsbrev og økonomiske rammer via sine respektive bispedømmer.

I oppdragsbrevet fra departementet står det at de regionale sentrene skal «formidle informasjon

og veiledning om pilegrimsvandring, arrangere fellesvandring og bidra til utvikling av veien og vandringen i sin region». Departementet konkretiserte oppdraget ved å peke på følgende tiltak; sentrene skal organisere seg slik at de dekker en sammenhengende pilegrimsled fra Oslo til Trondheim, og de skal samarbeide med kommuner og menigheter, næringslivsaktører og kulturinstitusjoner i regionen. Det regionale arbeidet skal bidra til fornyelse og utvikling av pilegrimstradisjonen i Norge, utvikle leden kvalitativt og kvantitativt og være en informator, pådriver og veileder for de kommunene som ligger i regionen.

I den videre oppfølgingen av talen til kulturministeren opprettet RA et midlertidig Nasjonalt pilegrimssenter våren 2011. Senterets ble administrativt lagt som en avdeling i RA med følgende tre hovedarbeidsområder:

- **MILJØ:** Natur, kulturarv, landskap og friluftsliv. Pilegrimsleden som fysisk struktur og kulturminne.
- **KIRKE:** Pilegrimstradisjoner, pilegrimsliv og kirkeliv. Pilegrimsleden som idé.
- **NÆRING:** Overnatting, servering, transport og andre tjenester. Pilegrimsleden som ressurs for opplevelsesnæring og reiseliv.

Kort oppsummert besto oppdraget i å videreutvikle Pilegrimsleden som konsept, forvalte de godkjente ledene, følge opp kommunenes ansvar for leden lokalt, stimulere til økt bruk av leden, bidra til god informasjon og markedsføring, koordinere arbeidet ved de regionale sentrene og følge opp og utvikle nasjonale og internasjonale kontakter og nettverk.

ERIK PÅ BUDSJORD

5. PILEGRIMSSATSINGENS PLATTFORM - STRATEGI FOR PILEGRIMSSATSING 2012

I november 2012 ble det vedtatt en felles statlig strategi for pilegrimssatsingen. Strategien ble fastsatt av Fornyings-, administrasjons- og kirke- departementet, Kulturdepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Miljøverndepartementet og Nærings- og handelsdepartementet. Spekeret av departementer bak denne strategien illustrerer bredden i interesser og perspektiver knyttet til den statlig satsing på å utvikle pilegrimsledene.

Det overordnede målet i strategien er:

«Pilegrimsleden skal gi mulighet for vandring gjennom et landskap som er rikt på natur-, kulturarv- og kulturopplevelser. Den skal tas vare på som en viktig del av den europeiske kulturarven og gi et unikt møte med norsk natur, kulturminner, kultur, tro og mennesker. Strategien skal bidra til verdiskaping og positiv utvikling langs leden gjennom økt bruk av den.»

Pilegrimssatsingen skal innrettes slik at den bidrar til å oppfylle sentrale målsetninger på samfunnsområdene miljø, næring, kirke og kultur.

For å klargjøre retningen for det videre arbeidet med å utvikle pilegrimstradisjonene peker strategien ut følgende veivalg:

- **Kulturminne- og naturfaglig forankring av trasevalg og vedlikehold av pilegrimsleden**
- **Næringsutvikling – støtte opp om bærekraftig reiseliv og lokal matproduksjon**
- **Kirkelig forankring – og åpenhet som inkluderer ulike interesser og motivasjoner**
- **Olavsarven - satsingen skal ha hovedfokus på pilegrimsledene som har Nidaros som mål, og som er forankret i Olavsarven.**

Ambisjonen i strategien er at satsingen skal bidra til formidling av pilegrimstradisjonen, kulturminner, kulturarv, natur og landskap, friluftsliv og fysisk aktivitet, utvikling av næringsvirksomhet, bærekraftig reiseliv og levedyktige distrikter langs ledene.

Målet er å utvikle pilegrimsledenes potensial som et nasjonalt og internasjonalt reiselivsprodukt, og gjennom det få flere til å gå, både lokale vandrerere og de som går over lengre strekninger.

Når det gjelder organisering av arbeidet slår strategien fast at ordningen med regionale pilegrimssentre skal videreføres. Videre skal det etableres et permanent pilegrimssenter med navnet «Nasjonalt pilegrimssenter» (NPS), med pådriver- og koordineringsansvar overfor de regionale pilegrimssentrene.

De overordnede veivalgene i 2012-strategien har vært førende for oppbyggingen av pilegrimssatsingen de siste årene. Disse veivalgene har gitt Pilegrimsleden – St. Olavsveiene til Trondheim en tydelig profil og solid forankring på sentrale områder, og føringene i 2012-strategien vil også styre retninger for pilegrimssatsingen inn i framtida.

6. STATUS I ARBEIDET

I dette kapitlet gjøres det rede for oppbyggingen av pilegrimssatsingen gjennom etableringen av Nasjonalt pilegrimssenter, utviklingen av organisasjonsstrukturen, etablering av nye pilegrimsleder og veksten i trafikken av pilegrimer langs pilegrimsleden de siste årene.

OPPBYGNING

Med bakgrunn i den statlige strategien oppnevnte Miljøverndepartementet et styre for NPS bestående av fem personer i april 2013. Mandatet for styret var utarbeidet av Miljøverndepartementet, RA, Nærings- og handelsdepartementet og Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet. I mandatet gis styret følgende hovedoppgave:

«Styret er øverste leder av NPS og skal sikre at senteret følger opp den nasjonale pilegrimstrategien, Riksantikvarens årlige tildelingsbrev og dette mandatet. Styret er også ansvarlig for å følge opp og kontrollere den økonomiske utviklingen og driften av NPS, samt at senteret tilfredsstiller krav fastsatt i relevant regelverk, slik som lov og forskrift om offentlige anskaffelser og reglement og bestemmelser om økonomistyring i staten. Styret er videre ansvarlig for den strategiske utviklingen av virksomheten, basert på pilegrimsstrategien. Styret er ansvarlig for målrettet profilering og markedsføring av de godkjente pilegrimsledene, god kommunikasjon med eksterne miljøer nasjonalt og internasjonalt, god koordinering av de fem regionale sentrene og at relevante virkemidler bidrar til å høyne kvaliteten på pilegrimsleden.»

Det ble opprettet fire faste stillinger ved NPS, og senteret har vært i operativ drift som videreføring av det midlertidige nasjonale senteret fra høsten 2013.

I departementets mandat til styret står det følgende om organiseringen av arbeidet:

«Nasjonalt pilegrimssenter vil bli etablert som et ordinært forvaltningsorgan under Riksantikvaren. Dette er et forhold Stortinget formelt må ta stilling til, noe som vil skje i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2013. I tilknytning til dette gjør vi oppmerksom på at det først fra 2014 vil bli opprettet eget utgifts- og inntektskapittel for Nasjonalt pilegrimssenter.»

De første årene var NPS en enhet med administrative støttefunksjoner under RA, med styret for NPS som ansvarlig ledelse. Pilegrimssatsingen var en fellessatsing for flere departementer, hvor Miljøverndepartementet hadde hovedansvaret og koordinerte styringssignalene og finansieringen fra de involverte departementene. RA fastsatte overordnede prioriteringer og budsjett i årlige tildelingsbrev, og NPS fikk en tildeling med øremerkede midler til de regionale pilegrimssentrene. RA mottok årsplaner, budsjett og årsrapporter fra NPS, og hadde faste møter med styreleder og direktør ved NPS.

Opprettelsen av de fem regionale pilegrimssentrene i 2010 bygde på et strategisk valg om å prioritere Gudbrandsdalsleden som satsingsområde. Dette har også vært førende i de årlige tildelingsbrevene fra RA. Begrepet «de godkjente ledene» er imidlertid brukt både i mandatet til styret for NPS hvor det står at «...hovedinnsatsen skal rettes inn mot de godkjente pilegrimsledene.», og i 2012-strategien hvor det står «Pilegrimssatsingen skal ha hovedfokus på de godkjente pilegrimsledene...». Med «de godkjente ledene» pekes det på de ledene som var åpnet i perioden 1997-2012:

- **Gudbrandsdalsleden (1997)**
- **St. Olavsleden (1997)**
- **Østerdalsledene (2000)**
- **Romboleden (2000)**
- **Nordleden**
- **Folloleden**

I 2013 ble Nidaros Pilegrimsgård (NPG) innlemmet som regionalt senter, med oppgaver og økonomisk tildeling fra NPS som de andre sentrene. Dette ble gjort for å styrke innsatsen langs den siste delen av pilegrimsleden inn mot Trondheim, og for å sikre et godt mottak av pilegrimer som kommer til målet. Økningen i antall regionale senter førte ikke til økte økonomiske rammer, så fra 2013 ble de øremerkede RPS-midlene fordelt på seks senter.

I 2016 ble Regionale Pilegrimssenter Stiklestad AS etablert etter et treårig utviklingsprosjekt som var finansiert av Nord-Trøndelag fylkeskommune med tilskudd fra NPS. Eiere og drivere av senteret er kommunene langs St. Olavsleden på norsk side, Nidaros bispedømme og Stiklestad Nasjonale Kultursenter. Gjennom tett samarbeid med St. Olavsleden på svensk side av grensen har RPS Stiklestad fått midler gjennom interregprosjektet Green Highway. RPS Stiklestad har ikke fast driftstilskudd fra NPS.

I utviklingen av RPS Stiklestad fikk pilegrimsarbeidet en regional operativ ressurs på St. Olavsleden. Dette har styrket innsatsen og ført til en høyere prioritering av arbeidet på denne leden.

Ved etableringen av NPS ble det besluttet å gjennomføre en evaluere NPS og de regionale sentrene i 2015. Hovedformålet med evalueringen var å få avklart om hvorvidt den statlige pilegrimssatsingen hadde ført til økt aktivitet og økt verdiskaping. Noe av hensikten med denne tidlige evalueringen var også etablere et «navigeringsverktøy» for det videre arbeidet.

Evalueringen ble gjennomført av konsulent-selskapet PricewaterhouseCoopers (PwC).

Rapporten «Nasjonalt Pilegrimssenter –evaluering av NPS og de regionale sentrene» ble levert 10. desember 2015. I sammendraget i rapporten står det blant annet:

«Det er klare indikasjoner på at strategien for pilegrimssatsing har gitt økt aktivitet, og det er overveiende sannsynlig at dette også har gitt økt verdiskaping. Veien er imidlertid lang før mål og meget høye ambisjoner i strategien kan sies å være innfridd.»

Vedrørende fremtidige ambisjoner sier rapporten:

«Det er liten tvil om at ambisjonene er høye for hva som kan oppnås og at det er et stort antall aktører som forventes å skulle ta del i utviklingen. Det sier seg selv at det vil være svært vanskelig å få alle disse til å prioritere pilegrimsarbeidet og etablere en koordinert satsing hvor man er sterkt avhengig av andres innsats for å lykkes. Som pådriver og koordinator er NPS, som var operativt fra våren 2013, gitt en svært krevende oppgave som ytterligere kompliseres ved at det operative arbeidet skal gjøres gjennom 6 regionale senter med ulike organisatoriske forankringer og spisskompetanse på ulike områder.»

I vurderingen av det økonomiske grunnlaget for pilegrimssatsingen konkluderte PwC med at det økonomiske nivået for 2015 ga grunnlag for datidens drift, men at det ikke var tilstrekkelig for å løfte en satsning som omfatter flere leder enn Gudbrandsdalsleden.

«Det er naturligvis en sammenheng mellom de økonomiske rammer som det nasjonale sentret og de regionale sentrene kan disponere og de tiltak som man har mulighet til å gjennomføre. Det er neppe tvil om at dagens økonomiske rammebetingelser er begrensende, og det foreligger heller ingen indikasjoner på at disse vil bli vesentlig styrket. For pilegrimssatsingen innebærer dette behov for fortsatt nøye prioriteringer det enkelte år og en erkjennelse av at større utviklings-prosjekter må tas over lengre tid.

NPS har ikke fått økt sine økonomiske rammer og kapasitet i takt med at det er tilkommet og godkjent flere leder. Utviklingen av ledene er

prosjektfinansiert, men det er en mer eller mindre uttalt forutsetning eller forventning at NPS skal overta ansvaret etter prosjektperioden og/eller når de nye ledene er godkjent. Uten økte budsjetter må nye leder ha varig lokal finansiering, sammen med et sterkt lokalt eierskap.»

I 2016 ble NPS virksomhetsoverdradd fra Riksantikvaren til Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider (NDR) som er et forvaltningsorgan under Kulturdepartementet. NPS ble organisert som egen avdeling på linje med Publikumsavdelingen og Nasjonalt kompetansesenter for verneverdige bygninger i stein.

På den ene siden styrket omorganiseringen pilegrimssatsingen ved at en større virksomhet fikk ansvaret for å løse oppdraget. NDR har ressurser i både kompetanse og kapasitet til å komplettere og styrke arbeidet knyttet til pilgrim. På den andre siden er pilegrimsoppdraget en tilleggsbestilling til en virksomhet som har som hovedoppdrag å restaurere og vedlikeholde Nidarosdomen og Erkebispegården, og å formidle Olavshistorien og bygningenes historie.

Under RA ble pilegrimsarbeidet styrt med tildelingsbrev til NPS, og finansieringen av NPS og RPSene var et spleiselag mellom fire departement, koordinert av Miljøverndepartementet. Ved virksomhetsoverdragelsen ble pilegrimsoppdraget gitt til NDR, som mottar en samlet ressurstildeling for hele oppdraget, med øremerkede tilskuddsmidler til de regionale sentrene. Dette medfører blant annet at driftsbudsjettet til NPS fastsettes av NDR etter en intern vurdering av virksomhetens samlede rammer og behov.

NDR har et stort oppdrag med begrensede ressurser, og å skulle veie utviklingstiltak for å styrke pilegrimssatsingen opp mot vedlikeholds- og driftstiltak i Nidarosdomen og Erkebispegården gir uforutsigbare rammer for pilegrimssatsingen.

Ved virksomhetsoverdragelsen i 2016 ble styremedlemmene i NPS løst fra sine verv, og driften av NPS inngår nå som en del av ansvarsområdet til styret for NDR.

På evalueringstidspunktet i 2015 var det kjent at NPS skulle overføres til NDR. PwC ble derfor bedt om å vurdere den planlagte omorganiseringen i lys av utviklingen i pilegrimsarbeidet, status ved NPS og de regionale sentrene, og oppdraget i 2012-strategien. PwC drøftet ulike sider ved å organisere NPS under NDR, og pekte blant annet på behovet for forutsigbare økonomiske rammer i det videre arbeidet. Videre advarte rapporten mot at styret for virksomheten trolig ville få en mer perifer tilknytning til oppdraget, og at samarbeidsparter til NPS gjennom evalueringsprosessen hadde uttrykt uro for at relasjonen til fylkeskommunene blir svekket ved en forankring i NDR.

I PwC-rapporten står det blant annet følgende knyttet til virksomhetsoverdragelsen:

«Sett fra et markedsførings- og kommunikasjonssynspunkt er det grunn til å stille spørsmål ved å videreføre (eller gjemme bort?) en nasjonal satsing på næringsutvikling, reiseliv, kulturminnevern, natur og miljø, og folkehelse som en relativt liten avdeling under «Nidarosdomens restaureringsarbeider», selv om satsingen skal være kirkelig forankret. Etter vår vurdering ville ambisjonene og synlighet for pilegrimsarbeidet vært best tjent med å etablere et selvstendig forvaltningsorgan.»

Erfaringene så langt viser at den økonomiske rammen til NPS har blitt redusert etter at pilegrimsoppdraget ble overført til NDR. I tillegg er det tilbakemeldinger om at rollen til NPS har blitt utydelig overfor sentrale samarbeidsparter, som etterlyser en tydelig ledelse av den nasjonale pilegrimssatsingen.

NYE PILEGRIMSLEDER

Det er en stor utfordring i det å koordinere, ta vare på og gi næring til lokalt og regionalt engasjement for pilegrimsarbeidet, og samtidig balansere ressursbruken for å kunne arbeide målbevisst for fortsatt å øke kvalitet og kapasitet på Gudbrandsdalsleden og St. Olavsleden som satsningsområder.

De siste årene har det vært stor interesse og engasjement for nye pilegrimsleder. Vi opplever at prosjekter som i startfasen finansieres av kommuner, fylkeskommuner, Riksantikvaren eller andre finansieringskilder har forventning om oppfølging og veiledning fra NPS i etableringsfasen, godkjenning som offisiell pilegrimsled ved prosjektslutt, samt at NPS tar koordinerings- og markedsføringsansvar i framtidig drift.

Fra 2013 og fram til i dag er følgende nye leder godkjent eller under utvikling:

Ytre led, St. Olavsleden

Prosjekt i regi av kommunene Frosta og Levanger. Parallell trasé på St. Olavsleden på strekningen Levanger-Trondheim, som går ut langs fjorden om Skogn, Ekne og Frosta, med båttransport inn til Trondheim. Arbeidet følges opp av Regionalt pilegrimscenter Stiklestad.

Valldalsleden

Prosjekt i regi av Norddal kommune, Møre og Romsdal. Led fra Valldal ved Storfjorden over fjellet til Dombås og inn på Gudbrandsdalsleden mot Trondheim. Leden ble godkjent høsten 2015. Det er ikke avklart ansvarsforhold knyttet til oppfølging av dette arbeidet.

Borgleden

Prosjekt i regi av Østfold fylkeskommune, del-finansiert av Riksantikvaren. Pilegrimsled fra Svenskegrensen i Halden gjennom hele fylket nordover til Follo og inn til Oslo. Leden åpnet til 1000-årsjubileet i Sarpsborg sommeren 2016. Det er ikke avklart ansvarsforhold knyttet til oppfølging av dette arbeidet.

Kystpilegrimsleia

Samarbeid mellom bispedømmene og fylkeskommunene langs kysten fra Stavanger til Trondheim, med delfinansiering fra Riksantikvaren i prosjektperioden. Kystpilegrimsleia ble godkjent i 2018 med en forutsetning om at prosjektet utviklet en drifts- og finansieringsmodell for

permanent drift etter avsluttet prosjektperiode. NPS er i 2019 prosjektleder for dette arbeidet, finansiert av fylkeskommunene og Riksantikvaren. Målet er å utvikle, forankre og etablere er driftsmodell innen utgangen av 2019. Dette arbeidet har klare forventninger til at ny langtidsplan for pilegrimssatsingen åpner for å etablere flere regionale pilegrimssentre, og at det gis økonomiske rammer til en bærekraftig satsing også på Kystpilegrimsleia.

Pilegrim i Nord

Samarbeidsprosjekt mellom Sør-Hålogaland bispedømme og Nordlandsmusea, med oppstart høsten 2015. Finansiert av Nordland fylkeskommune. Mål: Etablere sammenhengende kystled fra Trondenes til Trondheim.

Vestfold

Prosjekt i regi av Vestfold fylkeskommune, i samarbeid med Buskerud og Akershus fylkeskommune. Mål: Etablere en pilegrimsled på vestsiden av Oslofjorden fra Larvik til Oslo. Gjennom dette knyttes det norske nettverket av pilegrimsleder sammen med Hærveien over Jylland, som er en del av samarbeidet i statusen som Europeisk Kulturveg. Mål: Godkjenning i 2019.

Glåmdalsleden

Prosjekt i regi av Den norske kirken, Eidskog museum og Eidskog kommune i Hedmark. Mål: Etablere en led fra Svenskegrensen gjennom kommunen og nabokommuner til Domkirkeodden på Hamar, som en forbindelse mellom etablert led fra Karlstad-området i Sverige til Gudbrandsdalsleden mot Trondheim. Alternativt søkes det også mulighet til å kunne koble leden på Østerdalsledene.

STATISTIKK

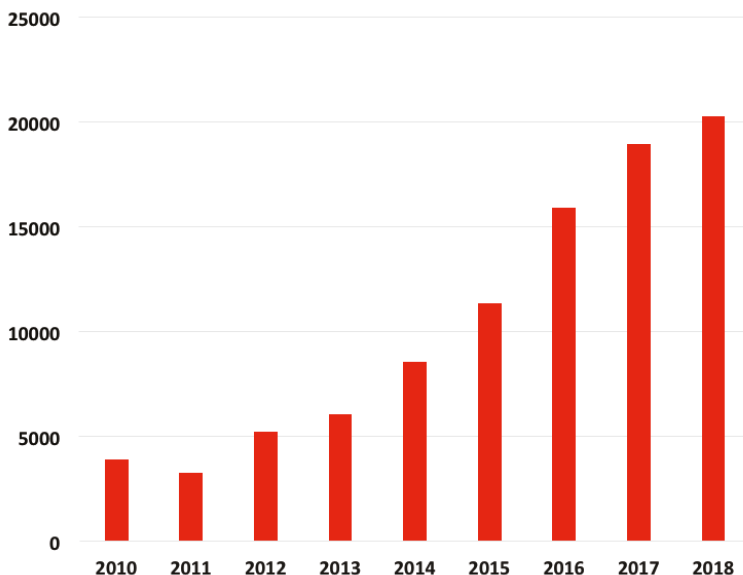
Nasjonalt pilegrimssenter og de regionale pilegrimssentrene har arbeidet kontinuerlig med metodikk for telling og datainnsamling for å ha best mulig oversikt, og for å kunne utarbeide informativ og dekkende statistikk over utviklingen.

Områder vi har arbeidet på er registrering av utsendte pilegrimer fra Oslo, mottak av pilegrimer i Trondheim og antall utdelte Olavs brev, antall pilegrimsbesøk på regionale senter og antall overnattingsdøgn relatert til pilegrimsvandringer på herberger og hoteller som er tilsluttet nettverket. Videre har vi plassert ut tråkkematter og infrarøde sensorer på utvalgte steder på ledene. Disse innretningene måler all trafikk som passerer, og gir oss en pekepinn på utvikling over tid, samt ferdselsmønster knyttet til tid og retning. Tråkkemattene og de infrarøde tellerne sier ikke noe eksplisitt om hva som er pilegrimer og hva som er andre brukere av pilegrimsleden.

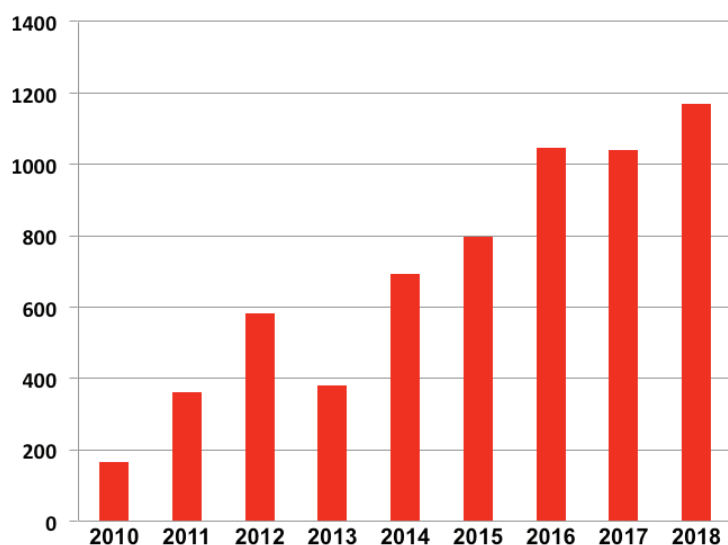
En utfordring når det gjelder innsamling av statistikk er at pilegrimsvirksomheten er langt større enn det vi klarer å måle, og at noe av aktiviteten på området ikke er organisert slik at vi i det statlige nettverket har tilgang til informasjonen. Det er de regionale pilegrimssentrene som primært står for datainnsamlingen og har kontakten med lokale aktører. Ved etablering av nye pilegrimsleder som ikke omfattes av ordningen med regionale senter mangler vi apparatet for å hente inn data om bruken på de nye ledene.

I det tallmaterialet hvor vi har hatt en stabil og konsekvent innsamling over en lenger tid ser vi at det har vært en god økning de siste 8 årene. Statistikken fra et av de mest omfattende og dekkende målepunktet; registrerte overnattingsdøgn på Gudbrandsdalsleden og St. Olavsleden viser en økning på over 500 % i perioden 2010-18, med en gjennomsnittlig vekst på ca. 27 % per år.

Registrerte overnattingsdøgn Gudbrandsdalsleden og St. Olavsleden

Antall Olavs brev

Pilegrimer som har gått minst de siste 10 milene til Trondheim får etter modell fra Santiago de Compostela i Spania utstedte Olavs brevet som diplom for sin vandring. Antall utstedte Olavs brev har økt med mer enn 700 % siden registreringen startet i 2010.

De faktiske tallene for overnattingsdøgn og utstedte Olavs brev er foreløpig forholds lave, og derfor gir endringer store utslag ved prosentberegningen. Det som er viktig å merke seg, og bygge videre på, er at pilegrimsvirksomheten har en stabil og jevn positiv vekst.

Det er også viktig å merke seg at tallene for overnattingsdøgn bygger på de overnattingsstedene som det innhentes tallmateriale fra. Vi vet at mange pilegrimer benytter seg av andre overnattingssteder, spesielt i de større byene. Videre har spørreundersøkelser blant pilegrimer langs leden avdekket at mange pilegrimer sover utendørs eller i eget telt.

På de tellerne som vi har ute i terrenget ser vi at mange av strekningene på pilgrimsledene brukes av langt flere vandrere enn det vi får med oss med andre teller-metoder. Dette indikerer at pilgrimsleden i enkelte områder har en omfattende bruk som vandringsled, til friluftsliv og rekreasjon også utenfor pilgrims-satsingen. Bredden i bruken av pilgrimsleden bidrar til satsingens måloppnåelse hvor satsingen skal arbeide for «økt bruk av pilgrimsledene».

Avslutningsvis er det også viktig å poengtere at den største bruken av pilgrimsleden skjer lokalt gjennom blant annet skole-vandring, tross-opplæringsarbeid i menighetene, og aktiviteter i trimgrupper, historielag og andre foreninger. Det er denne bruken som gir satsingen volum, og som gir satsingen lokal forankring og eierskap. Så langt har en ikke klart å utvikle gode systemer for å registrere denne bruken, og dette potensialet er noe av det NPS skal arbeide videre med.

- Godkjent St. Olavsvei
- Godkjent St. Olavsveg langs kysten
- Kommende St. Olavsvei
- Kommende St. Olavsvei langs kysten
- Annen pilegrimsled
- Godkjent St. Olavsveg i andre nordiske land

SYGARD GRYTTING

7. VEIEN FRAM MOT 2037

PILEGRIMSLEDEN – EN REISE SOM BERØRER

Dette kapittelet omhandler mål for pilegrims-satsingen, organisering av arbeidet, og hvilke prioriteringer og tiltak som skal gjøres i perioden 2020-25 for å nå målene.

Visjon: Pilegrimsleden – en reise som berører

MÅL

Pilegrimsleden - St. Olavsvegene til Trondheim skal være en av de viktigste pilegrimsrutene i Europa og en kjent og aktet vandringsled i Norge

Delmål 1:

Bevare den kirkelige forankringen, fornye pilegrimstradisjonen og være åpen og inkluderende for mennesker med ulik tro, kultur, tradisjon og motivasjon.

TILTAK

- Øke antallet åpne kirker langs leden
- Bygge en tydelig profil som pilegrimsmål for samtidsmennesket
- Tilrettelegge for utsending og mottak av pilegrimer i kirker langs leden
- Samarbeide med fagmiljøer om fornying av pilegrimstradisjonen

Delmål 2:

Øke bruken av pilegrimsleden til et volum som gir grunnlag for bærekraftig næringsutvikling.

TILTAK

- Systematisk oppbygging av kapasitet og kvalitet på overnattingstilbudet langs leden gjennom å bygge robuste nettverk av kommersielle næringsaktører
- Sikre god standard på skilting, merking og tilrettelegging av den fysiske leden

- Kontinuerlig utvikling av markedsføringstiltak, med blant annet digitale løsninger for turplanlegging og informasjonsformidling
- Utvikle gode verktøy for måling av den totale bruken av pilegrimsleden

Delmål 3:

Utvikle Pilegrimsleden skånsomt for å ivareta naturen, kulturminner og miljøet best mulig.

TILTAK

- Utarbeide handlingsplan for miljøvennlige løsninger i pilegrimsarbeidet
- Sikre pilegrimsleden mot slitasje
- Tilrettelegge for tilgang på sanitærfasiliteter langs pilegrimsleden
- Tilrettelegge for miljøvennlig person- og bagasjetransport

Delmål 4:

Styrke Pilegrimsleden – St. Olavsveiene til Trondheim som norsk, nordisk og europeisk kulturarv.

TILTAK

- Styrke formidlingen av kulturarven på og langs Pilegrimsleden
- Øke antall medlemmer og medlemsland i ACSOW
- Initiere og være aktiv partner i internasjonale prosjekt
- Bidra til at Trondheim tar vertskapsrollen på konferanser i regi av Europarådet og European Institute for Cultural Routes

ORGANISERING AV ARBEIDET

Regionale pilegrimssenter

Pilegrimsarbeidet er en grasrotbevegelse. Både den immaterielle og materielle verdiskapingen skjer i hovedsak lokalt på leden i møte mellom mennesker; på overnattingssteder, i åpne kirker, i dagligvarebutikker og på apotek, under lokal vandring, og ved tilfeldige møter mellom vandrere og mennesker som bor langs leden. Vertskapsrollen langs pilegrimsleden er et felles ansikt utad, og måten denne utøves på preger opplevelsene og erfaringene til de vandrende.

Ved å styrke det regionale arbeidet vil en styrke mulighetene for å kunne realiser 2012-strategien i årene framover. For å nå Kulturdepartementets ønske om å få flere fra inn- og utland til å velge kortere eller lengre strekninger av ledene i Norge vil et av de mest sentrale grepene være å styrke og utvide den regionale strukturen til flere av de godkjente ledene.

De regionale sentrene skal organiseres slik at en tar vare på og bygger opp under vertskapsrollen og det lokale engasjementet. Satsingen på Gudbrandsdalsleden fra 2010 og fram til i dag, med regionale pilegrimssenter langs leden, har gitt oss erfaring med at den regionale koordineringen er avgjørende for å kunne samle og motivere lokale ressurser i en felles innsats. De regionale sentrene skal ha tett kontakt med overnattingsstedene, kommunekontaktene, grunneiere, pilegrimsprestene og menighetsrådene, og frivillige lag og foreninger i sin region. Gjennom denne kontakten skal de spre informasjon, bygge kompetanse, skape engasjement, sikre kvalitet og bygge et felles eierskap til satsingen.

Videre skal de regionale sentrene ha lokalkunnskap om servicetilbud og pilegrimsleden som fysisk

struktur i et informasjons- og kommunikasjonsperspektiv. Både i planleggingsfasen og under vandring etterspørres det tips, råd og informasjon om overnattingsalternativ, etappelengder, transportmuligheter og annet servicetilbud. Lokalkunnskapen som de regionale sentrene besitter er svært viktig for å kunne håndtere informasjonsbehovet og forventningene som skapes gjennom markedsføringen av Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim.

De regionale sentrene skal også bidra aktivt i arbeid knyttet til planlegging og tilrettelegging i reguleringssaker og sikring av kapasitet langs leden. I dette arbeidet er fylkeskommunene og kommunene sentrale samarbeidsparter som både har forvaltnings- og beslutningsmyndighet, og som har virkemidler knyttet til regional utvikling.

Ved etablering av nye senter skal det vurderes en mer enhetlig organisering av sentrene, hvor en legger vekt på fagmiljø, kompetanse og forutsetningene for en robust driftsmodell.

Nasjonalt pilegrimssenter

Et samlet tilbud om pilegrimsvandring på gode veger i norsk natur og kultur, som rommer perspektiver innen både kirke, kultur, næring og miljø, fordrer at de ulike aktørene beveger seg i samme retning til omtrent samme tid. NPS skal skape og lede an i denne bevegelsen, og dette vil være avgjørende for videreføre den positive utviklingen i årene framover.

NPS skal bygge merkevaren Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim gjennom en samordnet innsats som er bygd på godkjenningskriterier for pilegrimsleder, felles standard for skilting og merking, forvaltningsplan for bruk av logo, markedsføring og digital plattform for tur-

planlegging, og som sekretariat for statusen som Europeisk Kulturveg. NPS skal ha innblikk i den nasjonalt utviklingen i arbeidet, og et overblikk knyttet til egen rolle og mulighetsrommet internasjonalt.

For å sikre den framtidige pilegrimssatsingen må NPS ha en tydelig rolle og forutsigbare rammer. Pilegrimssatsingen er et nasjonalt anliggende med politiske, religiøse, ideelle og kommersielle interesser. Denne satsingen bør ledes av et eget styre som er dedikert til oppdraget, og som står i dialog med besluttsende myndigheter. Det nasjonale senteret skal lede arbeidet i tett dialog og relasjon med sentrale samarbeidsparter og sikre rolleavklaringer og gode synergier. NPS skal være satsingens ansikt og stemme utad gjennom å ta ansvar for satsingens profil og merkevarebygging, og arbeide for gode rammebetingelser og tiltak som bidrar til verdiskapning og positiv utvikling langs leden gjennom økt bruk av den.

Ved opprettelsen av NPS i 2013 hadde senteret eget styre og en intensjon om at senteret skulle etableres som et ordinært forvaltningsorgan. Erfaringene de siste årene viser at organisasjonsmodellen som ble beskrevet i mandatet i 2013 høyst sannsynlig vil være en god måte å organisere arbeidet på for å sikre satsingen pilegrimssatsingen for den neste 20 årene.

Satsingsområder og premisser for satsingen

En pilegrimsvandring eller en vandring på pilegrimsleden må oppleves som like tilgjengelig for alle mennesker, uavhengig av ståsted, bakgrunn og motivasjon for vandringen. Vi må i sterkere grad klare å formidle hva som er pilegrimsledenes felles særtrekk som gjør vandringen spesiell – og anbefalelsesverdig. Her er den historiske tradisjon med vandring på gamle ferdssårer mot helligsteder sentral, men også at man vandrer i levende kulturlandskap med all den variasjon, historie, naturmangfold, kulturarv, byggeskikk og menneskemøter som bare pilegrimsveiene kan by på. I sum gjør dette pilegrimsvandring til noe mye mer enn en vandring. Den blir en reise for refleksjon og alle sanser.

For at enda flere skal velge å benytte seg av pilegrimsledene til vandring må tilbudet oppleves som relevant for samtidsmennesket. Det er levende historie, levende kultur, levende tro, levende natur, samtids utfordringer og enkeltmenneskers liv og søken som må være inngangen for den videre pilegrimssatsingen.

Videre må pilegrimsledene være gode stier og veier å gå på, med tydelig og god merking og skilting, tilgang til rent vann, rasteplasser og sanitæranlegg. Og sist, men ikke minst, vi må fortelle verden at Pilegrimsleden finnes. Redaksjonell omtale nasjonalt og internasjonalt, og framtidsrettede løsninger for digital kommunikasjon i kombinasjon med guidebøker og kartmaterieill vil være avgjørende for å øke kjennskapen til Pilegrimsleden, og gjennom det bidra til økt bruk av pilegrimsledene.

Kirke, tro og søken

Pilegrimssatsingen skal ha en tydelig kirkelig forankring, og samtidig være åpen og inkluderende for mennesker med ulik tro, kultur og religion. Pilegrimsvandring er en religiøs tradisjon, en vandring mot et hellig mål. Enhver kirke kan sees på som et lokalt pilegrimsmål, selv om mange av de som vandrer langt ser på Nidarosdomen som sitt mål for vandringen.

I vår tid er praksiser formende for våre livsoppfatninger, kanskje mer enn den rene intellektuelle forståelsen. Pilegrimsvandring kan ses som en gammel trospraksis som er revitalisert og har fått fornyet form og mening gjennom menneskers bruk av den i vår tid. Kirken skal stimulere til konstruktiv bruk av et rikt repertoar som finnes i tradisjonene, hvor fellesnevneren for kirkens satsing handler om å utvikle sansen for det hellige.

Kirken er en av de viktigste premiss- og innholdsleverandørene til det moderne pilegrimsfenomenet. Kirke-skolesamarbeid, diakonale tilbud og menighetsbyggende aktiviteter som trosopplæringstiltak for barn og unge, og kortere vandring i lokalmiljøet åpner for bruk av leden for et stort antall mennesker. Kirken bidrar

i dag til mange brukere av pilegrimsleden lokalt. Alle bispedømmer i Den norske kirke har i dag pilegrimsarbeid, flere prester arbeider med pilegrimsvirksomhet, og det utføres teologisk arbeid for å tematisere helligstedets rolle, betydning og funksjon.

Pilegrim handler ikke bare å vandre til vakre og historiske steder, men også om å ta i bruk landskap og historier langs leden til å skape dybde, refleksjon og aktualitet. Kirken kan berøre pilegrimen uavhengig av åndelig ståsted. Helligstedet er et sted for alle pilegrimer. Pilegrimsvandring gir kunnskap, forståelse, og opplevelse av vår kristne kulturarv. Kirkens forhold til kirkerom og kirkebygg har endret seg de siste tiårene og favner bredere.

Åpne kirker langs leden er en symbolsak som handler om å møte en forventning fra vandreren om å bli tatt imot, uavhengig av tro eller tradisjon. For mange er ei åpen kirke et sted å søke stillhet, et sted for å kjenne på tradisjoner og historie, en kulturhistorisk og arkitektonisk opplevelse, eller sted for religiøs praksis og svar på behovet for åndelighet. Og for mange vil nok kirkebesøket være en blanding av flere av disse perspektivene.

Næringsutvikling

Reiselivet i Norge er i vekst. Faktorer som natur og kultur er viktige elementer som bidrar til veksten av tilreisende til Norge. En bærekraftig utvikling er grunnleggende for utviklingen av norsk reiseliv, og i Stortingsmelding 19, «Opplev Norge - unikt og eventyrlig» beskrives det hvor viktig det er å forankre reiselivet i områdene miljø, og sosiale og økonomiske faktorer. Det er fokus på merking av turstier, etablering av bedriftsklynger, lokalprodusert mat, formidling av kulturhistorie og opplevelser av kulturlandskap. Pilegrimsleden er trukket fram i meldingen, hvor det blant annet står:

«Pilegrimsledene bindes sammen av natur- og kulturminner knyttet til middelalderen og Olavstradisjonen. Pilegrimsledene støtter dermed opp om utviklingen av et bærekraftig reiseliv gjennom

økt verdiskaping, produktivitet og flere levedyktige distrikter.»

Reiselivsnæringen har en målsetting om «Hele Norge – hele året,» og nettverket av pilegrimsleder har i særlig grad et stort potensial til å kunne mobilisere besøkende rundt om i store deler av landet. Utenlandske pilegrimer som vandrer i Norge går i gjennomsnitt i 21. Dette er trolig av de turistene som oppholder seg i Norge lengst, og som ser mest av vårt langstrakte land.

I handlingsplanen for Friluftsliv (KMD 2018) gir regjeringen uttrykk for et ønske om å videreutvikle Pilegrimsleden og Kystpilegrimsleia, samt å videreføre satsingen på digital formidling og økt kjennskap til kulturarv og historiske ferdselsstier. Et annet område som trekkes fram i planen er mulighetene som ligger i nordisk samarbeid med fokus på historiske miljøer, kulturminner samt natur- og kulturarv. Pilegrimsledens status som Europeisk kulturveg bidrar til styrket det nordiske samarbeid knyttet til vår felles kulturarv. Kultur- og naturturisme er i sterk vekst, og Olavshistorien og nettverket av autentiske pilegrimsleder vekker stor interesse i det internasjonale markedet.

Handlingsplanen for Friluftsliv beskriver også friluftslivet betydning for verdiskaping knyttet til matkultur og opplevelser. Eksempler langs pilegrimsleden er guidede pilegrimsturer, mat-safarier og utvikling av overnattingstilbud i utmarksleirer og setermiljøer langs leden.

Økningen i lokal verdiskaping skal komme gjennom å bygge merkevaren pilegrim. Dette skal oppnås gjennom å ha et tydelig brukerbasert ståsted der de ulike brukernes motivasjonsgrunnlag er utgangspunkt for valg og prioriteringer i både utviklings- og markedsarbeidet. Dette innebærer å sikre at man tilbyr og leverer riktige opplevelser til riktige brukere hele året. Det skal tilbys lokalt foredlede og godt tilpassede opplevelser og servicetjenester for ulike segmenter av pilegrimer. Det må være kvalitet på leveransene for å sikre gode opplevelser gjennom hele kundereisen, både før, under og etter vandringen.

Kultur

Kulturarven er den store felles overbygningen for hele pilegrimssatsingen. Middelalderkirker, gravhauger og ulike kulturminnene knyttes sammen av ledene som historiske veifar. Dette gir oss en unik mulighet til økt kjennskap og bevissthet om egen kulturarv. Det gir også nye muligheter til å ta kulturarven i aktiv bruk – og dermed gjøre den relevant for oss som lever i dag. Men kulturarven er ikke en fast størrelse, den reproduseres. Nye liv og nye initiativer som er uttrykk for vår kultur i dag vil bli framtidens kulturarv. Langs leden har mange latt seg inspirere av kulturarven og skapt nye institusjoner og nye kulturopplevelser. Den levende kulturen er derfor også en vesentlig del av tilbudet til pilegrimsvandrerene. Pilegrimssatsingen skal derfor i enda større grad samarbeide med museer og kulturinstitusjoner langs ledene.

Pilegrimsleden er fylt av kultur, både materiell og immateriell. Likeså er kunst nærværende både i kirkelige sammenhenger, og i nåtidens moderne former. Kulturlivet gjennom kunst, musikk og teater er nærværende langs pilegrimsleden. Verdiskaping er sentralt innen kulturlivet langs pilegrimsleden. Her finnes det rom både for kulturell verdiskaping av ikke kommersiell karakter, samt for mer næringsdrivende kulturvirksomhet som bidrar til levedyktige distrikter på landsbygda langs ledene.

Pilegrimsleden skal bidra til å bygge møtesteder mellom ulike kulturer, og statusen som Europeisk legger til rette for økt kulturelt samarbeid mellom europeiske land. Stortingsmelding nr 8 «Kulturens kraft» tar spesielt opp temaet om internasjonal kulturinnsats. Pilegrimsarbeidet, både når utenlandske pilegrimer vandrer i det norske kulturlandskapet, eller når St. Olav Ways deltar på internasjonale kulturarrangementer og konferanser, bidrar til økt forståelse og mangfold innen norsk kultur.

Nettsiden www.pilegrimsleden.no skal gjøre kulturarven og kulturminner som er langs pilegrimsleden digitalt tilgjengelig for ulike målgrupper både nasjonalt og internasjonalt. Stortings-

meldingen løfter også frem betydningen av kulturlivet som en arena for dannelse, spesielt opp mot barn og unge. Gjennom et utvidet samarbeid skal Pilegrimsleden i enda større grad være en arena hvor skoler, barnehager og menigheter formidler verdifull informasjon om norsk kulturhistoria, Olavsarven og kirke- og middelalderskultur.

Frivilligheten er en viktig grunnpilar i pilegrimssatsingen. Uten alle dugnadstimer lagt ned av merkemannskaper, pilegrimsverter og lokale lag og bygdeforeninger samt menigheter og turistforeninger hadde pilegrimsleden ikke vært der den er i dag. Stortingsmelding nr. 10, «Frivilligheita», tar frem hvor viktig frivilligheten er for samfunnsbyggingen og kulturformidlingen i Norge. Pilegrimsleden binder på en flott måte sammen ulike frivillighetsinteresser på tvers av geografi og tematikk, og dette arbeidet skal utvikles enda mer i årene fremover. Arbeidet med kultur innen frivilligheten har gitt gode resultater i samarbeide mellom frivilligheten og det offentlige Norge.

Miljø

Visit Norway har utarbeidet 10 bærekraftsprinsipper rundt bevaring av natur, kultur og miljø, og styrking av sosiale verdier og økonomisk levedyktighet. Pilegrimsvandring er grønn turisme, og sammen med andre initiativer utgjør miljøaspektet en sentral og viktig del av pilegrimssatsingen, både for miljøet, de ulike aktører og for pilegrimene selv. Bærekraft og bevisstgjøring er verdier som forener aktørene på tvers av sektorer og landegrensar, og pilegrimsleden er en arena hvor dette skal komme tydelig fram som prioriterte områder.

Folkehelseaspektet ved pilegrimsvandring er en viktig motivasjonsfaktor for kommunenes arbeid med tilrettelegging og tilgjengeliggjøring av Pilegrimsleden lokalt. Regjeringen ønsker å bidra til at flere kommer i bevegelse og får oppleve friluftsliv som en kilde til bedre helse og høyere livskvalitet. I Stortingsmelding nr. 18, «Friluftsliv», ønskes det at friluftsliv skal prioriteres i nærmiljøet. I Norge er det i dag ca. 2500 km merket pilegrimsled hvor store deler

av denne går gjennom byer, tettsted og bygder. Terskelen for en kortere eller lengre pilegrimsvandring er lav og passer ulike brukersegmenter.

Kulturminner er tydelig tatt frem i Stortingsmeldingen som opplevelseselementer under en friluftslivstur, og langs pilegrimsleden er det rikelig med kulturminner og kulturmiljøer. Pilegrimsleden er eksplisitt nevnt i Stortingsmeldingen som et tiltak som tilrettelegger godt for friluftslivet i Norge. Kystpilegrimsleia blir på sin side trukket frem som et godt verdiskapings tiltak for kystbasert friluftsliv.

Internasjonalt arbeid – europeisk kulturveg

Det internasjonale arbeidet gjennom statusen som Europeisk Kulturvei har styrket det nordiske samarbeidet i nettverket av St. Olav Ways. Dette arbeidet bygger opp under målet om å gjøre Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim til et av de viktige europeiske pilegrimsmålene, noe som vil bidra til at stadig flere mennesker velger å gå kortere eller lengre turer på pilegrimsledene i Norge. NPS har en viktig koordinerende rolle i dette internasjonale nettverket, både relasjonsmessig til de andre aktørene, og formelt overfor EICR som «Route Manager» for St. Olav Ways på vegne av foreningen «Association for the Cultural Route of St. Olav Ways» (ACSOW).

ACSOW har i dag rundt 20 medlemmer fra Norge, Sverige, Danmark og Finland, og opplever stor interesse for samarbeid om kulturarv og vandringsturisme fra internasjonale aktører. Gjennom formalisering og etablering av ACSOW er det lagt et godt grunnlag for å utvide dette samarbeidet, styrke posisjon som et viktig europeisk pilegrimsmål, og bidra til økt bruk av pilegrimsledene til Trondheim.

Gjennom det internasjonale arbeidet og vår felles kulturarv knyttet til Olavshistorien skal det fokuseres på styrket samarbeid med høyskoler, universiteter, museer og andre relevante institusjoner og aktører som er knyttet geografisk otematisk til kulturarven som ligger til grunn for samarbeidet i St. Olav Ways.

PRIORITERING AV PILEGRIMSLEDER

Vi har i dag to kategorier av pilegrimsleder i Norge; Olavsleder som har Nidarosdomen som mål, og andre regionale leder med andre pilegrimsmål. NPS har godkjennings- og koordineringsansvar overfor den første kategorien, mens den andre kategorien så langt ikke omfattes av forvaltningsoppgavet til NPS.

Når en pilegrimsled blir offisielt godkjent blir den automatisk likestilt med de øvrige offisielle ledene. I teorien betyr dette at alle godkjente leder kan forvente å bli forvaltet på samme måte. Så langt har det vært en praksis på at alle godkjente leder automatisk får status som Europeisk kulturvei.

Den er flere svakheter ved dagens praksis når det gjelder godkjenning av leder.

For det første gir dagens praksis uklare signaler om prioriteringer og grad av involvering fra NPS. Dette kan gi utrygghet for lokale og regionale aktører, samtidig som det skaper forventninger som ikke blir innfridd.

For det andre skapes det utfordringer knyttet til forvaltningen av ledene. Slik det er i dag mangler flere av de godkjente ledene operative ressurser lokalt og regionalt. Dette gir seg utslag i varierende kvalitet på merking og skjøtsel av leden, uklare roller knyttet til ansvar for informasjonsarbeid og oppfølging av henvendelser, og uforutsigbarhet med hensyn til service-tilbud og kapasitet for vandrere.

For det tredje er det gjennom etableringen av ACSOW avdekket behov for en felles nordisk standard for nettverket av ledene som utgjør St. Olav Ways som Europeisk Kulturvei. Kulturveistatusen er et kvalitetsstempel og en garanti for gode servicefunksjoner, og formidling og tilrettelegging på et visst nivå. NPS er som «Route Manager» ansvarlig overfor EICR når det gjelder forvaltningen av statusen, og slik det er i dag er det flere av de godkjente ledene som sannsynligvis ikke fyller standardkravet som Europeisk Kulturvei.

NPS skal evaluere godkjenningspraksisen og i samarbeid med sentrale samarbeidsparter utarbeide et system som klassifiserer de ulike ledene. Dette vil gi rom for forskjellige nivåer på tilrettelegging og oppfølging, og samtidig gi viktige avklaring for både aktørene på de ulike ledene, og for pilegrimsvandrere som planlegger og gjennomfører sine vandringar.

Gudbrandsdalsleden

Arbeidet langs Gudbrandsdalsleden har bidratt til å revitalisere pilegrimsfenomenet, til å åpne opp pilegrimsbegrepet, og til å etablere næringsutvikling og reiselivstenkning inn i pilegrims-satsingen. Langs Gudbrandsdalsleden er det etablert en godt merket led, det er bygget opp gode nettverk av samarbeidsparter, det er tilgjengelig overnattingskapasitet og gode transporttilbud ved start- og slutt punkt med både fly, tog og buss.

De regionale sentrene langs Gudbrandsdalsleden mottar fast statlig grunnfinansiering, som i tillegg har utløst betydelige midler gjennom støtte fra fylkeskommuner, kommuner, andre aktører og gjennom egeninntjening. Om lag 71 % av langvandrende pilegrimer det siste året gikk Gudbrandsdalsleden.

Gudbrandsdalsleden skal fortsatt prioriteres høyt, og denne leden vil være en av de ledene som har best forutsetninger for å kunne møte en betydelig vekst i antall vandrere på pilegrimsleden de neste årene. Fordelingen av statstilskuddet til regionale senter har de siste årene gitt reduksjon i overføringen til sentrene langs Gudbrandsdalsleden, dette som en følge av at tilskuddet er delt på flere senter. For å sikre driften og veksten på Gudbrandsdalsleden, og for å sikre ekstern medfinansiering, er det viktig å styrke sentrene i Oslo, på Gran, Hamar, Hundorp og på Dovrefjell.

St. Olavsleden

Arbeidet på St. Olavsleden koordineres i dag av Regionalt Pilegrimssenter Stiklestad. Parallelt med etableringen på Stiklestad ble pilegrim et av satsingsområdene i et Interregprosjekt i 2012 hvor Trondheim, Østersund og Sundsvall

fokuserte på å styrke samarbeidet gjennom felles reiselivs- og næringsutviklingstiltak.

Disse to initiativene har gitt arbeidet på St. Olavsleden et løft på begge sider av riksgrensen, og St. Olavsleden er i dag den eneste operative pilegrimsleden som henger sammen med en merket og tilrettelagt led i Sverige. Omtrent 22% av langvandrende pilegrimer som kom til Trondheim i 2018 hadde gått St. Olavsleden. Leden har gode transportmuligheter gjennom nærhet til jernbane store deler av strekningen i både Norge og Sverige, og med flyplasser ved start- og slutt punkt.

Det regionale senteret på Stiklestad har ikke fast statlig tilskudd. I den framtidig satsingen er det viktig å prioritere senteret økonomisk gjennom at det innlemmes i ordningen med statlig grunnfinansiering etter modell fra sentrene langs Gudbrandsdalsleden. Dette vil sikre driften og gi rom for å arbeide med økt kvalitet og kapasitet på den norske delen av leden, og i tillegg styrke samarbeidet med aktører på svensk side.

Kystpilegrimsleia

Utviklingsarbeidet på Kystpilegrimsleia har de siste årene vært organisert som et samarbeidsprosjekt mellom fylkeskommunene og bispedømmene langs kysten fra Egersund til Trondheim. Arbeidet har vært finansiert med verdiskapningsmidler fra RA og årlige bidrag fra de involverte fylkene, og Kystpilegrimsleia ble godkjent som St. Olavsvei til Trondheim i 2018. En av forutsetningene for godkjenning var at det ble utviklet og etablert en driftsmodell som skal ha operativt ansvar for leia som samarbeidspart med NPS når prosjektperioden utløper pr. 31.12.19.

Kystpilegrimsleia representerer noe nytt innen vår tids pilegrimsarbeid, hvor vi tradisjonelt tenker vandringsruter. Fra gammelt av vet vi at kystleia var den mest brukte ferdselsåren til og fra Nidaros, og at mange pilegrimer seilte på sin ferd mot helligmålet.

En revitalisering av denne tradisjonen tilbyr et alternativ til dagens vandringar, og vil bidra til å tilrettelegge for pilegrimsopplevelser for nye

brukergrupper. Fjord-Norge og kysten er sentrale reiselivsmål, med aktører som er vant til å forholde seg til reisende. Kysten er rik på historie og kulturminner, og gjennom arbeidet med Kystpilegrimsleia etableres det en sammenhengende reise mellom kulturminner og helligsteder som nøkkelpunkt på ferden mot Trondheim. Et pilegrimstilbud langs kysten er også et viktig tiltak for å utvide sesongen for pilegrimsreiser til Nidaros, hvor vær- og føreforhold over fjellområdene i innlandet begrenser sesongen.

Etableringen av Kystpilegrimsleia involverer en stor del av landet vårt i pilegrimssatsingen, og vil i stor grad bidra til økt bruk av pilegrimsleden, både gjennom lokal og regional aktivitet, og ved lengre reiser og organiserte turer langs kysten.

NPS er involvert i arbeidet med å utvikle en framtidig driftsmodell for Kystpilegrimsleia. Hele denne satsingen preges av godt forankringsarbeid over tid, med entusiasme, eierskap og vilje til å bygge et godt pilegrimstilbud.

Med bakgrunn i erfaringene fra arbeidet med å bygge opp tilbudet og driften av Gudbrandsdalsleden foreslås det en modell med fire regionale senter langs kysten. Disse sentrene skal ha definerte geografiske regioner som til sammen dekker hele strekningen fra Egersund til Trondheim, med langsiktige samarbeidsavtaler med NPS hvor roller og primære arbeidsoppgaver avklares tydelig.

En statlig grunnfinansiering av disse sentrene vil være viktig for å kunne utløse lokal og regional medfinansiering. Statusen til de regionale sentrene på Kystpilegrimsleia avhenger også av opplevelsen av å bli innlemmet i den nasjonale satsingen gjennom like vilkår som de øvrige sentrene.

Borgleden

Pilegrimsleden gjennom Østfold og Akershus mellom svenskegrensen i Halden og Oslo ble åpnet i 2016 under navnet Borgleden. Etablering av leden kom som følge av et middelalderprosjekt i Østfold fylkeskommune med finansiering fra RA.

Borgleden går gjennom en folkerik region, og arbeidet har generert godt samarbeid mellom

fylkeskommunen, kirken, frivilligheten og det kommunale leddet med Olavsbyen Sarpsborg i spissen. I tillegg grenser denne regionen til Sverige, hvor det nå arbeides aktivt for å etablere en merket og tilrettelagt St. Olavsvei fra Gøteborg til Borgleden på grensen mot Halden.

Denne utviklingen er viktig med tanke på å koble pilegrimsleden i Norge tettere med pilegrimsleder i Sverige og Danmark, noe som er en forutsetning for statusen som Europeisk Kulturvei. På Borgleden er det behov for en regional aktør som har ansvar for koordinering av arbeidet i regionen. Mulighetene og oppgavene knyttet til et styrket samarbeid med aktører sørover i Sverige forsterker dette behovet. En anbefaler at det opprettes et regionalt senter på Borgleden for å ivareta disse oppgavene, og at dette senteret gis oppdrag, mandat og statlig grunnfinansiering på lik linje med de øvrige regionale pilegrims-sentrene.

Øvrige leder

Nordleden, Romboleden, Østerdalsledene og Valldalsleden er godkjente leder med lokale interesser og ressursmiljøer, men som delvis mangler en formalisert organisering og et avtaletestet samarbeid med NPS. Alle pilegrimsleder som presenteres på nettsiden www.pilegrimsleden.no skaper interesse og etterspørsel etter praktisk informasjon og turforslag. Hver av disse ledene bør ha en led-kontakt som koordinerer det lokale arbeidet, og som tilrettelegger for informasjonsflyt. Oppgaven som led-kontakt skal formaliseres i en samarbeidsavtale med NPS.

I det forestående arbeidet med klassifisering av pilegrimsledene vil avklaringer rundt ambisjonsnivå, mål og ønske om lokale og regionale forpliktelser være viktige for å finne riktig nivå på profilering, modell for organisering av arbeidet og statlig involvering.

Arbeidet med å etablere Tunsbergleden fra Tønsberg til Oslo er i slutfasen, med planlagt åpning av leden i august 2019. Driften av denne leden bør i oppstarten koordineres av en led-kontakt, hvor det i godkjeningsprosessen avklares hvordan denne funksjonen skal organiseres.

Pilegrimsledene til Selje, Røldal og i Valdres er frittstående regionale pilegrimsleder. Disse ledene er ikke prioritert i den statlige satsingen, men representerer like fullt viktige pilegrimsmål som omfattes av ansvarsområdet til NPS. Arbeidet knyttet til disse ledene bidrar til at hele pilegrimssatsingen når målsettingen om at flere skal gå kortere eller lengre strekninger av ledene i Norge, og NPS må gjøres i stand til i en viss grad å følge opp og støtte aktiviteter og tiltak på disse pilegrimsledene.

Når det gjelder prosjekter under utvikling, som Pilegrim i Nord og pilegrimsleden i Eidskog, vil forhold som lokal og regional interesse, involvering, ambisjonsnivå og potensiale for bærekraftig utvikling påvirke framdrift og omfang av satsingsområdene. En forutsetning for å kunne utvide nettverket av godkjente pilegrimsleder i framtiden vil være tung lokal og regional forankring, stort engasjement og sterk vilje til å bidra økonomisk med å bygge opp organisering og infrastruktur.

NÅVÆRENDE OG FRAMTIDIGE SAMARBEIDSPARTNERE

NPS eier verken virkemiddelapparatet eller verdikjeden i pilegrimssatsingen. Oppdraget er å arbeide for verdiskaping og positiv utvikling langs pilegrimsleden gjennom økt bruk av den. For å lykkes med denne målsettingen er vi avhengig av et bredt spekter av interessenter og samarbeidspartner som bidrar i felles retning mot felles mål.

I evalueringen i 2015 kom det fram at enkelte av samarbeidspartene til NPS etterlyste bedre involvering i utforming av strategier, rammer og retningslinjer, og at en gjennom tettere dialog kunne ha spilt på kompetanse fra interessentene i enda større grad. Samarbeidsrelasjonene med disse partene skal styrkes gjennom blant annet bedre informasjonsflyt og tilrettelegging av flere arenaer for kompetansedeling og utveksling av erfaringer og synspunkter.

Regionale Pilegrimssenter

På den ene siden er NPS i stor grad oppdrags-giver for RPSene, med tildelingsbrev og krav om

rapportering. På den andre siden fungerer NPS og RPSene som et nettverk med felles forvaltning av oppdraget og utvikling av satsingen. Arbeidet som gjøres ved RPSene kan i hovedsak deles i to kategorier; internt mot samarbeidspartene og eksternt mot brukerne av pilegrimsleden. Oppgavene som utføres ved de regionale sentrene er avgjørende for å kunne sikre lokal og regional forankring og eierskap til satsingen, sammenhengende og standardisert merking av leden, åpne kirker, overnattingskapasitet med forutsigbar standard og tilgjengelighet, og god informasjon til vandrere og turoperatører. I tillegg til løpende samarbeid i aktuelle saker har NPS og RPSene videokonferanser og regelmessige todagers forummøter gjennom året.

Fylkeskommunene

Fylkeskommuner som har pilegrimsled må ha pilegrimssatsingen i planverket. Dette er viktig for at fylkeskommunen som regional planmyndighet skal kunne sikre framtidig bruk og ivaretagelse av pilegrimsleden. Fylkeskommunen bør ha et tett samarbeid med regionale pilegrims-senter og NPS, og det regionale senteret bør være høringsinstans i pilegrimsrelevante saker.

Fylkeskommunene har en sentral rolle inn i arbeidet gjennom blant annet kulturminne- og friluftslivforvalter, og gjennom regional utvikling. Ved omlegginger av traseer på etablerte leder, og ved etablering av nye leder er fylkeskommunene saksbehandlere med innstillingsmyndighet.

Oppfølging og koordinering av kommunene langs leden er også en viktig oppgave for fylkeskommunene, og vi ser gode effekter av treparts-avtaler om samarbeid og oppgavefordeling mellom fylke, kommune og regionalt pilegrims-senter i de regionene dette er gjennomført. Ordningen med treparts-avtalene eller andre former for formalisering av det regionale og lokale samarbeidet skal styrkes i det videre arbeidet.

Hver høst inviteres alle fylkeskommuner som er berørt av pilegrimssatsingen til møte med NPS og de regionale sentrene. Et tettere samarbeid med fylkeskommunene vil kunne gi gode synergier for

pilegrimsarbeidet i årene framover, gjennom ressurstilgang og bedre ressursutnyttelse, og kompetanse på ulike fagområder som bygger opp under en bærekraftig satsing på pilegrim.

Kirken

Hele pilegrimstradisjonen bygger på en religiøs praksis, med vandringer mot et hellig mål. Dette særtrekket er det som skiller pilegrimsvandring fra annen type vandringsturisme. Kirkene er både en sentral samarbeidspart og en selvstendig innholdsleverandør i pilegrimsarbeidet, hvor åpning av flere kirker langs leden er et av tiltakene som må på plass for å møte forventningene fra de som vandre på pilegrimsleden.

Gjennom hele sesongen arrangeres det utsendelser og pilegrismesser i kirker langs leden. Nidarosdomen har styrket bemanningen ved pilegrimsmålet i de travleste sommermånedene, og inviterer til pilegrismesse hver ettermiddag hele sommeren.

Kirkerådet har oppnevnt et Nasjonalt Kirkelig Pilegrimsutvalg som et bindeledd mellom kirken og den nasjonale pilegrimssatsingen. Dette er en viktig ressurs for NPS i arbeidet med å koordinere den statlige satsingen, og en viktig arena for å avklare samarbeidsområder og veivalg i arbeidet.

Kommunene

Alle kommuner som har pilegrimsled skal ha denne inn i sitt planverk, og det regionale pilegrimssenter bør være høringsinstans i saker som berører pilegrimssatsingen. Den enkelte kommunene har i stor grad tatt ansvar for skjøtsel, merking og rydding av pilegrimsleden i sin kommune. De regionale sentrene følger opp dette arbeidet i sine regioner, med rådgivning, veiledning og kvalitetskontroll. Det er ofte frivillige lag og foreninger som utfører det operative arbeidet på oppdrag fra kommunen, noe som styrker det lokale eierskapet og interessen for pilegrimsleden i lokalsamfunnene.

Kontakten mellom RPS og den enkelte kommune gir også mulighet til å planlegge servicetilbud

langs leden gjennom tilrettelegging av lokal næringsutvikling. Kommunene har ofte egne næringsfond og utviklings- og rådgivings-selskaper som bistår de regionale sentrenes arbeid med utvikling av pilegrimsledene.

Frivilligheten

Det frivillige arbeidet som legges ned i pilegrims-satsingen er svært viktig for å kunne nå målsettingen om at pilegrimsledene skal være gode veger å gå på, og at vi skal kunne tilrettelegge for at flere mennesker fra inn- og utland går kortere eller lengre strekninger av ledene. Dette arbeidet organiseres og utføres i stor grad av dedikerte pilegrimsforeninger eller ulike lag og foreninger som for eksempel idrettslag, Rotaryforeninger, speidergrupper, historielag, sanitetsforeninger og bondekvinnelag. Vi ser også mange uorganiserte frivillige som legger ned en viktig arbeidsinnsats, gjerne knyttet til lokale kirker, herberger eller pilegrimssenter.

I tillegg til det praktiske arbeidet knyttet til rydding, skjøtsel og merking av de mange hundre kilometerne med pilegrimsled bidrar frivillige medarbeidere i informasjonsarbeid og merkevarebygging, som vertskap i åpne kirker langs leden, i mottaket av pilegrimer ved målet i Trondheim, og som arrangører av utallige kortere og lengre pilegrimsvandringer rundt om i landet.

Noe av det som gir pilegrimsvandringen en merverdi er gode opplevelser, og frivillige medarbeidere bygger disse opplevelsene gjennom tilrettelegging, gjestfrihet og gode møter med de som vandrer.

Vertskap

Et vertskap er en som tar ansvar for at en gjest skal føle seg velkommen, at gjeste trives, og at vedkommende ønsker å komme tilbake. Sammen med åpne kirker er overnattingsstedene langs pilegrimsleden fundamentet for denne vertskapsrollen, og det er her de gode møtene langs pilegrimsleden finner sted.

En sammenhengende kjede av overnattingssteder er avgjørende for å kunne tilby lengre

ILEN KIRKE UNDER ÅPNINGSVANDRINGEN TIL OLAVSFESTDAGENE

vandringer langs pilegrimsleden, og pilegrimene er avhengige av forutsigbarhet med hensyn til både tilgjengelighet, kapasitet, pris og kvalitet. Pilegrimssatsingen skal bidra til økonomisk bærekraft for overnattingsstedene langs leden, og vi trenger gode nettverk mellom overnattingsbedriftene for å bygge dette.

Samarbeid med vertskapet langs leden er en av de primære oppgavene ved de regionale sentrene, og for å kunne møte den forventede økningen i antall pilegrimsvandrere de neste årene er det viktig med flere overnattings- og serveringssteder langs leden.

Innovasjon Norge

Innovasjon Norge er en viktig samarbeidspart i arbeidet med næringsutvikling langs pilegrimsleden, med blant annet bedrifts-nettverksprosjekt og vertskapskurs for overnattingsbedrifter. I tillegg er det et tett samarbeid på områdene merkevarebygging og profilering av pilegrimsleden som et nasjonalt reiselivsfyrtårn. Visit Norway har åpnet dører til samarbeid med internasjonale aktører, som har gitt verdifull internasjonal pressedeckning av St. Olav Ways. Innovasjon Norge har utviklet kursserier for næringsaktører, og disse tilbudene er tilgjengeliggjort for aktører langs pilegrimsledene gjennom samarbeid med NPS og regionale pilegrimssentre.

Regionale destinasjonsselskaper

De regionale destinasjonsselskapene er sentrale partnere for utvikling og tilrettelegging for reiselivsvirksomhet på den enkelte led. Destinasjonsselskapene innehar også viktig bransjekunnskap om lover og regler og bistår regionale pilegrimssenter i arbeidet med å legge til rette å kurse næringsaktørene langs leden. Utvikling av vertskapsrollen er en sentral del av dette arbeidet, samt tilgjengeliggjøring for pilegrimen med nettbaserte bookingløsninger og informasjon om pakketilbud.

Grunneiere

Et godt samarbeid sikrer en god led som ikke skaper unødige problemer, verken for grunneier eller de som går på leden. Grunneierne må bistås slik at endringer av leden skjer i et godt samarbeid med kommunen og med smidighet fra partene. Det må bidras til at grunneierne finner glede og stolthet i å forvalte en del av Norges lengste kulturminne. Oppsett av beitegjerder og tømmerhogst berører ofte pilegrimsleden, og det er viktig for alle parter at man har en løpende og god dialog, spesielt ved generasjonsskifter der det kommer nye grunneiere.

8. RESSURSBEHOV OG INNRETNING AV STATLIG FINANSIERING

Pilegrimstrafikken har vokst kontinuerlig siden dagens modell med regionale pilegrimssenter og Nasjonalt pilegrimssenter ble etablert. I tillegg har vi fått flere pilegrimsleder, og et betydelig større antall sentrale samarbeidsparter inn i satsingen gjennom flere involverte aktører og større geografisk nedslagsfelt for pilegrimsledene.

For å sikre pilegrimssatsingen inn i ny 20års-periode må NPS tilføres tilstrekkelige ressurser til å håndtere utviklingen. En styrking av bemanningen ved NPS vil gi rom for å ivareta hele den nasjonale satsingen og å være en ressurs for det stadig voksende nettverket av leder og interessenter. NPS har de siste årene hentet ut prosjektfinansiering for styrking av infrastruktur langs Gudbrandsdalsleden. Disse midlene har gitt lokal verdiskaping, bedre tilrettelegging for de som vandrer, og økonomiske ressurser til de regionale sentrene. Større kapasitet ved NPS vil styrke mulighetene for å kunne øke andelen prosjektfinansiering til regionale og lokale tiltak i årene framover.

De regionale sentrene fikk fra oppstarten og fram til etableringen av NPS økonomiske tildelinger via sine respektive bispedømmer. NPS overtok denne tildelingsrollen fra 2013, og midlene til de regionale sentrene har vært øremerket i tildelingen til NPS. På grunn av at antallet regionale senter ble økt fra 5 til 6 i 2013, uten at rammen fra departementet ble økt tilsvarende, har NPS enkelte år overført et større beløp til de regionale sentrene enn de som var øremerket fra departementet.

I øremerkingen av RPS-midlene i tildelingen fra departementet de første årene var det spesifisert hvilke senter som skulle ha tilskuddsmidlene. Dette ble endret fra 2016 slik at NPS sto fritt til å fordele midlene på regionale senter. I 2018 og 2019 har henholdsvis kr. 100000 og 240000 av tilskuddsmidlene blitt tildelt Regionalt Pilegrimssenter Stiklestad som ikke er tatt inn i oversikten under.

ØKONOMISKE RAMMER STATLIG TILDELING NPS

	2013	2014	2015	2016	2017*	2018**	2019
DRIFT NPS	6 300 000	7 085 000	6 585 000	6 285 000	4 744 000	5 009 000	5 098 000
ØREMERKET RPS	5 490 000	5 682 000	5 682 000	5 682 000	5 700 000	5 800 000	5 940 000
SUM STATLIG TILDELING	11 790 000	12 767 000	12 267 000	11 967 000	10 447 000	10 809 000	11 038 000

*2017: NPS mottok i tillegg 2,4 mill fra spillemidler øremerket til skilting og merking på Gudbrandsdalsleden. Dette er ikke ordinære driftsmidler, og er derfor ikke tatt inn i oversikten

**2018: NPS mottok i tillegg 0,5 mill som øremerkede midler for å utarbeide ny langtidspan. Dette er ikke ordinære driftsmidler, og er derfor ikke tatt inn i oversikten.

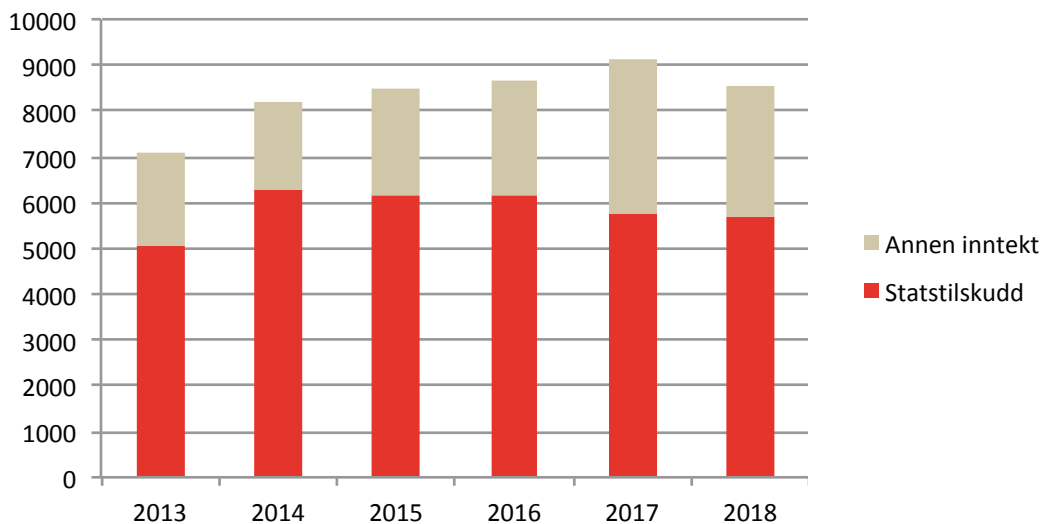

Tabellen viser en nedgang i den statlige tildelingen fra 12,76 mill i 2014 til 11,04 mill i 2019. I denne perioden har de øremerkede midlene til regionale senter holdt et jevnt nivå, med en liten økning de siste tre årene.

NPS var organisert under RA i 2014-16, og hadde administrasjonskostnader og øremerkede prosjektmidler på gjennomsnittlig 0,65 mill i året.

Den statlige finansieringen av RPSene fra 2010 var i utgangspunktet fullfinansiering uten krav om lokal eller regional medfinansiering eller annen type egen inntjening. Tabellen under viser den samlede budsjettammen til de regionale sentrene i perioden 2013-18. Her går det fram at sentrene samlet sett har hatt en betydelig andel tilleggsfinansiering. I tillegg til kronebeløpene i tabellen har også enkelte senter fått dekket husleiekostnader av samarbeidsparter, slik at den reelle tilleggsfinansieringen ligger noe høyere enn det som er angitt her.

FIGUR 2: ØKONOMISKE RAMMER FOR RPS

Disse tallene forteller oss for det første at den statlige finansieringen ikke har vært tilstrekkelig for å drive et regionalt senter. For det andre ser vi at statlig grunnfinansiering utløser lokal og regional medfinansiering og muligheter for egeninntjening.

De seks regionale sentrene har de siste tre årene hatt et gjennomsnittlig årsbudsjett på 1,46 mill. For å bygge robuste enheter som kan bidra til fortsatt vekst i pilegrimstrafikken, og samtidig styrke kvaliteten på opplevelsene, stipuleres årlige driftskostnad pr. RPS til 2 mill. Den statlige grunnfinansieringen bør settes til 60 % driftskostnaden, slik at hvert RPS får et årlig driftstilskudd på 1,2 mill.

Pilegrimssatsingens årlige ressursbehov fra 2020:

Drift NPS, inkl. 2 nye stillinger	7,5 mill
RPS Nidaros Pilegrimsgård	1,2 mill
Gudbrandsdalsleden 5 RPS x 1,2 mill	6,0 mill
RPS Stiklestad	1,2 mill
Kystpilegrimsleia 4 RPS 1,2 mill	4,8 mill
Led-kontakter Østerdalsledene, Romboleden, Nordleden, Tunsbergleden	1,0 mill
Tiltaksmidler øvrige leder	1,0 mill
SUM	22,7 mill

SKIBLADNER

9. KONKLUSJON

En økning i trafikken langs pilegrimsledene i Norge, og en styrket realisering av visjonen om «pilegrimsveiene gode veier å gå på gjennom norsk natur og kultur, preget av verdier som er grunnleggende for menneskers eksistens og som åpner for den indre vandring» skal oppnås ved å bygge videre på erfaringer og kompetanse som ligger i dagens pilegrimsnettverk.

De gode synergiene som skapes i samspillet i det brede spekteret av interessenter og samarbeidsparter er helt avgjørende for å videreutvikle pilegrimssatsingen fram mot målene som er satt for arbeidet.

For å sikre pilegrimssatsingen for de neste 20 årene vil det være svært viktig å tydeliggjøre Nasjonalt pilegrimssenter som koordinerende aktør. NPS må ha handlingsrom og mandat til å arbeide for gode samarbeidsrelasjoner med sentrale aktører, og bidra til rammebetingelser som gir hele organisasjonen best mulig forutsetninger for felles måloppnåelse. Vår anbefaling er at dette løses best ved å etablere NPS som ordinært forvaltningsorgan, slik intensjonen var ved opprettelsen av senteret i 2013.

Videre må det regionale leddet styrkes med bærekraftig økonomi for å kunne håndtere og styrke veksten i arbeidet.

For å avklare forventninger fra både vandrere og interessenter skal pilegrimsledene klassifiseres ut fra lokale og regionale målsettinger, finansieringsmuligheter, kapasitetspotensiale og tilgjengelighet.

Vi anbefaler at RPS-modellen fra Gudbrandsdalsleden utvides til Kystpilegrimsleia med 4 senter og til Borgleden med 1 senter. I tillegg anbefaler vi at RPS Stiklestad behandles på samme måte som de øvrige sentrene.

Vi anbefaler at det på de øvrige godkjente ledene etableres samarbeid med led-kontakter for informasjonsflyt og som bindeledd mellom NPS og det lokale- og regionale nettverket av interessenter.

Videre anbefaler vi at NPS skal ha et overordnet ansvar for andre pilegrimsleder, og disponere tiltaksmidler for aktiviteter på disse ledene.

www.pilegrimsleden.no

Versjon: 06.03 2019